Šajās piezīmēs es grasos rakstīt par sevi un par Staļinu. Precīzāk – par sevi, savu sievu Veltu un par Staļinu. Vēl precīzāk – par demenci, par sevi, par savu sievu Veltu Kaltiņu, par vecumu un par Staļinu. Tuvojoties piezīmju noslēgumam, ceru dažas lappuses atvēlēt Rainim: ilgāk nekā pusgadsimtu dzīvoju Latvijā. Rainis ir ievērojama personība valsts vēsturē un kultūrā, turklāt pirms gadsimta ceturkšņa pirmo reizi tika publicēta mana grāmata par šo cilvēku.

Par Staļinu. Es piedzimu, kad šis vārds bija visiem mutēs, kad visas vietas bija nokarinātas vadoņa portretiem (vadoni, kā uzzināju daudz vēlāk, vācu valodā sauc par *Führer*). Viņš pacēlās no postamentiem. Vispār jau augumā nepadevies, taču, noīsināts vēl uz pusi, bija iemiesots baltos, dobos, tomēr tik un tā smagos krūšutēlos un pacēlās ne tikai ārpusē, bet arī itin kā ikvienā no mums. Man šķiet, ka jau no bērna autiņiem dzirdu viņa balsi, no mazotnes dzīlēm uznirst neskaidri, bet šausminoši svarīgi vārdi, izteikti ar maigu austrumniecisku akcentu. Tolaik, trīsdesmito gadu beigās, televizoru mājās nebija un nevarēja būt, bet bija radioreproduktoru melnie šķīvji, un tie bez apstājas runāja un dziedāja par Staļinu.

Par Staļinu es kaut ko zinu. Kaut ko ļoti svarīgu, un esmu gandrīz pārliecināts, ka iepriekšējā un arī šī

gadsimta neaptveramajā staļiniānas grāmatu klāstā kāds to jau ir pieminējis. Droši vien teica, ieraudzīja to, ko nekādi nevarēja neredzēt, jo tas bija visu acu priekšā. Taču ne man pieejamajos visādu veidu sacerējumos uz papīra, ne *Google* bezgalīgajos plašumos neatrodu to Staļina problēmas šķautni, ko saskatu es un kas man šķiet, kā būtu teicis biedrs Ļeņins, *arhisvarīga*. Ne tieši man. Visai pārskatāmā nākotnē man pašam visas zemes lietas kļūs mazsvarīgas.

Un, jā, pie šīm piezīmēm es ķeros brīdī, kad mana slimība, kura līdz šim acīmredzot ir bijusi slēpta, pēkšņi ir izrāvusies no sprosta un parādījusies dienasgaismā atklāti, pat nekaunīgi. Šai ziņā man bija aizdomas, un diezgan pamatotas, bet ļoti jau nu gribējās ticēt tuvinieku aizbildinājumiem saistībā ar manu augošo aizmāršību un citām sīkām dīvainībām; mainījās manu darbu kvalitāte – esmu literāts un pēdējos gados galvenokārt tulkoju latviešu tekstus krievu valodā –, tā vairs neapmierināja ne tikai mani, bet arī citus, un es sevi mierināju: nujā, vecums.

Bet par visu pēc kārtas. Šo rindu rakstīšanas brīdī, 2025. gada 3. janvārī, man ir pilni astoņdesmit astoņi gadi; manai sievai, latviešu dzejniecei Veltai Kaltiņai, – deviņdesmit trīs ar pusi un vēl sešas dienas. Pirms septiņpadsmit dienām sieva atgriezās mājās no Rīgas Gaiļezera slimnīcas, kur bija nokļuvusi pēc insulta. Atgriezās, itin kā neko nebūtu pazaudējusi, viss bija kopā ar viņu: latviešu un krievu valoda ar stipru latvisku akcentu, neuzvarams sīkstums mūsu savstarpējos šaha cīņiņos, žesti un mīmika, apetīte un zinātkāre, pat poētiskās spējas. Otrajā dienā

pēc izrakstīšanās no slimnīcas viņa sacerēja un pati ierakstīja datorā un ievietoja feisbukā humora caurstrāvotu dzejoli par pārdzīvoto, ko tūdaļ pat novērtēja divarpus simti viņas un manu vairāk vai mazāk pastāvīgo draugu.

Vēl par mani: tikko aizvadītā 2024. gada jūnijā man atklāja plaušu vēzi. Ielaistu, ar metastāzēm. Šodien septiņdesmit septīto reizi iedzēru ļoti dārgu tableti, kuru apmaksā mana valsts. Grāmatas, kuras esmu uzrakstījis un pārtulkojis pusgadsimta laikā, kopumā varbūt ir bijušas tikpat vērtīgas kā šīs zāles, taču mana autoratlīdzība par tām ir bijusi krietni pieticīgāka.

Pēc manas paliatīvās ārstēšanas sākuma uzradās pārsteidzošas pārmaiņas, un grūti teikt, vai tās ir vairāk saistītas ar zālēm, kuras tomēr mani uztur pie dzīvības, vai arī kāju priekšā aizlika un aizliek straujā un, kā esmu dzirdējis, agresīvā plaušu kaite. Kuru gan mūsu gadsimtā izbrīnīsi ar vecuma vēzi? Ne jau par to esmu nolēmis rakstīt un nepavisam ne žēloties par savām kaitēm. Gribu izsekot tam, kas notiek ar cilvēku, kamēr dziest viņa kognitīvas iespējas. Skaidrs, ka slimības gaitā vājināsies arī spēja novērtēt sevi un analizēt, vienīgi nezinu, ar kādu ātrumu un vai paspēšu līdz finālam paziņot ko jēdzīgu.

Atzīšos, par Staļinu ilgu laiku pat neatcerējos, līdz reiz vietējā televīzija (raidījuma vadītājs bija Vadims Rodionovs) man kaut ko pavaicāja par viņu. Jautājums mani pagalam pārsteidza. Nepalaidu garām izdevību izteikt savu attieksmi pret "tautu tēvu", taču ar argumentāciju kritu kaunā, runāju neveikli un neprecīzi. Un, lūk, pēc šī neveiksmīgā, visu sen jau aizmirstā raidījuma Staļins un jautājumi par viņu, tāpat attieksme pret viņu naktīs

sāka mani grauztin grauzt. Man šķita, ka esmu atklājis kādu svarīgu Staļina problemātikas aspektu – un tāda problēma pastāv, turklāt ne tikai kādai vienai valstij un ne tikai vienai paaudzei.

Teiksim tā, mans teksts būs lēkājošs, taču tajā grodi izcelsies trīs galvenās līnijas: piezīmes, kas saistītas ar demenci un tās izpausmēm, ko skaidrības labad atzīmēšu ar burtiem **DMN**, pēc tam tas, kas man sakāms par Staļinu, un to pieteikšu ar burtiem **ST**. Trešo varoni, kam dots vārds Vecums, apzīmēšu ar burtiem **VC**. Savukārt teksts, ko ievadīs vārds **MĒS**, protama lieta, būs par mums. Parādīsies arī salikums **ES** – arī saprotami. Tātad sākam.

**MĒS.** Mana hronika nav dienasgrāmata, bet šķiet, jau sāk ost pēc tās. Šodien pirmo reizi šajā Latvijas ziemā uzkrita īsts sniegs. Puse sezonas pagāja ar lietutiņu un vienvienīgu plusgrādu temperatūru. Tiesa, katoļu un luterāņu Ziemassvētkos nobira viegls sniedziņš, gluži kā ar pūdercukuru apbirdināja visu dzīvo un nedzīvo un drīz vien pagaisa. Laikzīmju gudrinieki – ei, kur jūs esat? Ko un kurā mēnesī gaidīt, to pateiks vienīgi patentēti meteorologi, taču arī viņi ir apjukuši. Tā vai citādi, šodien, 2025. gada 4. janvārī, bija bagātīgs sniegs, simtu gadu neredzēts, žilbinošs – vairāk gan no tīrības, ne no baltuma. Žēl bija to traucēt ar lāpstu. Un priecīgi. Un vēl tas bija kā pārbaudījums man, maniem tagadējiem vecišķajiem spēkiem. Vai spēšu? Ja būsim dzīvi kaut daļu īstas ziemas, vajadzēs taču izrakties cauri sniega kaudzēm, kuras no rītiem ielas malās sastumj buldozers, tikt galā ar ledus gabaliem, kuri nez no kurienes uzrodas pie vārtiņiem. Šodien

visu iespēju un varēju. Ir celiņš līdz vārtiem, līdz komposta tornītim, līdz kuram jau esmu aizstaigājis ar virtuves atkritumiem. Ceļu uz mājas bibliotēku vēl neiebradāju – to citu reizi.

Dažus vārdus par mūsu māju, pareizāk sakot, mājiņu – tā ir trīsstāvu, taču pavisam maziņa. Viss pirmais stāvs izmantots tehniskām un saimnieciskām vajadzībām: te ir veļas mazgātava, granulu katls, divvietīga sauna, kas nedarbojas, duša, arī gandrīz neizmantojama, istabiņa, kurā Velta sanes uz ziemu kaut kādas saknes un pat veselus augus. Guļamistaba ir trešajā stāvā. Otrajā, galvenajā, ir sīciņš kabinets ar elektronisku mūzikas instrumentu "Rolands" (teju vārdabrālis) un datoru, pie kura pašlaik sēžu. Caur durvju ailu redzu Veltu, daļu Veltas, kura piemetusies uz izlaistās dīvāngultas malas. Tagad naktīs viņa guļ šeit, ceru, uz laiku, jo iepriekš mēs vienmēr, vairāk nekā pusgadsimtu, naktīs bijām kopā. Pagaidām augšā guļu viens, pirms tam iedzēris miegazāles, reizēm no rīta aizmirstu uzklāt gultu, nekas, izdarīšu to vakarā. Velta vienmēr saklāj gultu no rīta vai pa dienu, līdzko pieceļas, virs segas iekārto lupatu pūci, kādu šalli, vēl kādu drānas gabalu, un guļvieta iegūst mākslinieciskū veidolu. Papildus šai telpai (parastajā ikdienā tā izpilda viesistabas lomu) otrajā stāvā ir virtuve un "ērtības", tas ir, telpa ar dušas kabīni un tualetes podu, kur nu bez tā! Šķiet, aizmirsu pateikt, ka māja ir astoņstūru. Visapkārt ir dārzs, kas terasveidīgi paceļas uz augšu līdz pašiem kaimiņiem. Visriņķī zaļš. Pakalns pretī un pāri ielai ar gadsimtu vecām priedēm un patālu namiņu atgādina japāņu grafiku. Mums ir brīnišķīgi kaimiņi. Un mēs viņiem arī esam tā nekas.

**ST.** Man acīs iekrita kādas S., kura attālināti strādā Bali salā, sacerējums; nezinu ne viņas profesiju, ne vecumu, taču, ja reiz nokļuvusi līdz Bali, visdrīzāk necieš trūkumu un ir pievārējusi vismaz vienu institūtu. Viņa vēsta, ka viņas dzīves mērķis ir nodarboties ar vēsturi, un, lūk, viņai sakārojies pastāstīt par Staļina zinātnisko darbību. "Biedram Staļinam nebija gana tikai ar politiskām idejām un lēmumiem. Saskaņā ar vēsturiskiem dotumiem viņam bija milzīga interese par dažādām nozarēm un zināšanas fizikā, ķīmijā, ģeogrāfijā, bioloģijā un daudzās citās zinātnēs. Pateicoties savām zināšanām un tālredzībai, Staļins pieņēma vērienīgus lēmumus, kuri ļāva Krievijai kļūt spēcīgai un ziedošai. Kā uzsver pētnieki, tieši zinātniskā izglītība un kopējās pasaules ainas izpratne ļāva Staļinam racionāli orientēties sava laika sarežģītajos politiskajos un ekonomiskajos procesos." (Tipiski. Kādi tādi pētnieki? Kur un ko konkrēti uzsver? Par to ne vārda.) Tālāk autore jau iebrien pilnīgās auzās: "1902. gadā Josifs Visarionovičs sāka strādāt akmeņogļu raktuvēs...", "Staļina interese par ģenētiku...", "Staļina vadībā palaists pirmais pavadonis...". Varētu teikt – nu, ko tur, vienvienīga anekdote. Tomēr šis sacerējums sniedz priekšstatu par tumsonības dziļumu un tās izplatības plašumu. Kā pierādīt, ka b. Staļins nav strādājis akmeņlauztuvēs un nav pārvaldījis Krieviju, bet gan Padomju Savienību, un, ja nu runājam par Krieviju, tad kad gan biedra Staļina laikā tā ir bijusi plaukstoša? Divdesmitā gadsimta trīsdesmito gadu lielajā badā? 1937. gada terorā? Karā? Vai tajos septiņos gados no kara beigām līdz vadoņa nāvei, kad tik tikko atcēla pārtikas kartītes, daudzus reģionus iztukšoja

kārtējais bada vilnis un kad mutuļoja cīņa ar ielu bandītiem, kosmopolītiem un Rietumu roklaižām, ar krievu rakstniekiem, komponistiem un, paturēsim prātā, arī ar ģenētiķiem?

**DMN.** Demence. (Beidzot esmu ticis arī līdz tai.) Svaigs, vissvaigākais piemērs: vakar sakravāju atkritumus, tas ir, izbēru plastikāta maisā divu tvertņu – viena ir vannas istabā, otra virtuvē – saturu, ar maisu nogāju lejā uz pirmo stāvu, grasījos iet un iznest, taču acīmredzot kaut kas novērsa manu uzmanību. Tas ir viens no aizmāršības mehānismiem: tu ķeries pie kaut kā, bet neizdari to līdz galam, jo uzrodas kāda cita vajadzība un tu pārslēdzies uz to un aizmirsti par jau iesākto. Šajā gadījumā tam nebija nekādu seku. Taču cik reižu tā ir gadījies ar ieslēgtu plīti: apsoli sev, ka nu gan būsi uzmanīgs un neļausi pienam pārskriet pāri katliņa malai vai gaļai piedegt uz pannas. Tak nestāvēsi pusstundu pie pannas vai kastroļa kā zemē iemiets! Un drīz vien izrādās – ak, vajadzēja gan.

Nu, lūk, atkritumu maiss. Nākamajā dienā es to neiznestu atradu tajā pašā vietā – pirmajā stāvā, netālu no ārdurvīm. Vēl ļaunāk. Atgādinu: bija sakritis sniegs. Celiņi uz vārtiem un no tiem uz ielu – iztīrīti, dodos uz atkritumu konteineru, kas atrodas patālāk, cieši pie senatnīga pīta žoga. Pieeju un redzu, ka tvertne ir vaļā, vāks pilnībā atvāzts un virs atkritumiem slejas sniega kalns. Miglaini atceros – jā, bija kāds iemesls, kālab man vajadzēja atvērt vāku, taču kas man traucēja to aizvērt? Tā man gadījies pirmoreiz. Pat ja nebūtu sniega, tik un tā atstāt vaļēju konteineru nedrīkst. Atvērta atkritumu tvertne ir

kā ielūgums. Tāpat jau bez jebkādas lūgšanas garāmgājēji mūsmāju tvertnē atstāj gan samīcītas cigarešu paciņas, gan iztukšotas pudeles.

Par atkritumu maisiņu. Nu jau tas ir pie vietas. Tagad man par to nepavisam nevajag domāt. Tas tikai aizvedina mani no svarīgākām lietām. Piemēram, no mana nākamā ieguldījuma pasaules staļiniānā. Ja paspēšu. Viss atkarīgs no manās neaizsargātajās smadzenēs rosīgi saimniekojošo noslēpumaino ķīmisko procesu ātruma.

**ST.** Piederu pie tiem nu jau pavisam retajiem cilvēkiem, kuri redzējuši Staļinu dzīvajā. Un viņš varēja ieraudzīt mani. Pavisam noteikti redzēja. Vēl vairāk: viņš droši vien dzirdēja mani, dzirdēja manu balsi. Kopā ar citām balsīm. Tādās reizēs es atrados uz skatuves. Viņš sēdēja ložā. Valdības, sānu. Sēdēja kopā ar citiem, sīkāka ranga vadoņiem. Visacīgākie no mums čukstēja: "Re, Budjonijs... Ūsainis, ar ūsām, pa labi, redzi? Un blakus Vorošilovs... Mikojans..." Uz Lielā teātra skatuves mēs stāvējām divās, varbūt pat trīs rindās, neatceros. (Ak, kāda tur bija un droši vien ir lustra! Cik neaizmirstami dzisa šī brīnišķā darinājuma milzum daudzie briljantiņi! Kā pakāpeniski katrs atsevišķi un tad visi kopā sastinga, līdz izgaisa pavisam, sūtot atvadām daudzkrāsu dzirkstītes.) Mēs – tas ir diriģenta Svešņikova vadītais Zēnu koris, vienīgais zēnu koris, kuru tolaik varēja dzirdēt, un tūlīt pastāstīšu, kāpēc. Tas bija tālab, ka Padomju Savienības Komunistiskajai partijai bija saspringtas attiecības ar Dievu, kura esamību tā noliedza pilnībā un baznīcu uzskatīja par dziļi kaitniecisku iestādījumu, visiem spēkiem cīnījās ar

reliģiskajiem maldiem, noliedza visu, kas saistīts ar reliģiju, daļu garīdznieku nošāva, daļu, humānu apsvērumu vadīta, iesēdināja cietumos vai izsūtīja uz nometnēm, bet atlikušajiem piespieda rakstīt ziņojumus par draudzes avīm. Līdz revolūcijai zēnu kori dziedāja visā Krievijā, taču viņi dziedāja baznīcās. Impērijā nebija tādas pilsētas vai dievnama, kurā neplūstu bērnišķīgās zēnu balsis, dzidri neskanētu diskanti, vēl augstāki pat par meiteņu gavilēm, un viņus neatbalsotu alti – zemāki dundinātāji. Kad es, desmitgadnieks, Lielajā teātrī dziedāju biedram Staļinam, iespējams, biedrs Staļins no ģenerālisimusa uz mirkli kļuva par mazo Soso Džugašvili, garīgā semināra audzēkni, kurš dziedāja gruzīnu pilsētas Gori baznīcā. Kas gan cits, ja ne bērnības atmiņas mudināja tautu vadoni ikgadējos valdības koncertos noteikti iekļaut Maskavas Valsts kora dziedāšanas skolas zēnu kora priekšnesumus.

Par savu muzikālo izglītību man jāpateicas personīgi Staļinam. Un, ļoti iespējams, viņa bērnībai. Valsts statusu pieticīgai mūzikas iestādei, kas paredzēta aptuveni simt audzēkņiem, varēja piešķirt tikai viņš. Tāpat kā piešķirt koristiem senatnīgo tirgoņa Ščukina, tā paša Ščukina, kura brālis savāca un atstāja Krievijai mantojumā izcilāko divdesmitā gadsimta sākuma franču gleznotāju darbu kolekciju, savrupmāju. Lielās Gruzīnu ielas – iespējams, adrese nav nejauša, kā nekā gruzīna dāvana – nams 4/6, pēc kara dežuranta tālrunis pie ieejas – D2-06-41.

**DMN.** Kad, aizmirsis, ka vairs neesmu iepriekšējais, strauji pagriežos pa labi vai pa kreisi – ko nebūt apskatīt, izmest repliku, kaut ko nolikt vai paņemt –, es tā sasveros,

ka nav tālu līdz kritienam. Pagaidām man no tā ir izdevies izvairīties. Kā vienmēr – viss vēl priekšā.

**ST.** Staļins no savas bērnības un pusaudža gadiem atbrīvojās vienlaikus ar vecākiem, draugiem un naidniekiem un arī ar toreizējo sevi pašu. Tēvu kurpnieku Staļins izsvītroja no biogrāfijas, it kā viņa nemaz nebūtu bijis. Taču viņš bija un diez vai loloja pret dēlu siltas jūtas; tur jaušama atklāta netīksme, visdrīzāk – abpusēja. Pat tas, ka tēvs bija kurpnieks, Staļinu dīvainā kārtā saniknoja. Šķiet, kas vēl labāk – visproletāriskākā izcelsme. Bet nē. Dažādas netiešas liecības liek domāt, ka vadonim drīzāk tiktos būt kāda kņaza vai, sliktākajā gadījumā, ceļotāja pēctecim, katrā ziņā – dižciltīgas, ievērojamas personības atvasei. Nav liecību, ka Staļinam bijušas īpaši maigas attiecības ar māti. Arī pret paša bērniem viņš bija samērā vēss. Šajā ziņā visu tautu vadonim bijusi apbrīnojami pelēka, trūcīga dzīve. Nespēju atbrīvoties no ainiņas, kas atkal un atkal uzpeld manā iztēlē: mazais Soso Džugašvili dzied, seno baznīcu pārņem pārsteidzošs klusums, ļaudis, izklīstot pēc dievkalpojuma, apbrīnā šūpo galvu – kas to būtu domājis, ka kurpnieka dēlam ir tāda balss! Tik dzidri, tik tīri puikiņš izloka savu Aleluja! Ha, jūs nepazīstat Soso, tas nekas, ka viņš tāds nepadevies, toties saprātīgs, noteikti gudrāks par tēvu! Kaut ko tādu es iztēlojos, un droši vien tā arī bija, kā gan citādi izskaidrot to, ka katrā Lielās Oktobra revolūcijas gadskārtā es stāvēju uz Lielā teātra skatuves un smalciņajā bērna balstiņā dziedāju personīgi biedram Staļinam, jo nez vai citiem vadoņiem bija balsstiesības, sastādot koncerta programmu, un diez vai viņu diskants reiz bija pieskandinājis baznīcu.

**DMN.** Vēdinot telpas, kā parasti atvēru durvis uz dārzu un kabineta logu. Aizdzinu Veltu uz virtuvi, lai caurvējā nesaaukstējas. Pēc tam viņai teicu: viss, pietiek, labi izvēdinājās. Viņa bija aizņemta ar ko citu un mani nesadzirdēja. Viņa bieži mani nedzird, un man ir gluži tāpat. Ne jau tā, ka būtu pasliktinājusies dzirde, lai gan, ticamāk, tā tiešām ir pasliktinājusies, bet ne tik ļoti, lai iegādātos dzirdes aparātu. Taču labāk runāt, veroties tieši vaigā, nevis stāvot ar muguru vai sāniem vienam pret otru. (Kaut kā vecmodīgi un pat ar patosu izskanēja: veroties vaigā... Varēju jau vēl stīvāk: vēršoties tieši pret seju... Es vairos no jebkādas patētikas, pat niecīgās devās.) Izvēdinājis istabas, aizvēru ārdurvis. Pagāja brītiņš. Sāku šaubīties – vai aiztaisīju ciet kabineta logu? Nodomāju – droši vien jā. Tā tāda divkārša darbība: vienā pusē atvēru durvis, otrā pusē – logu, dodot iespēju gaisam izstaigāties pa dārzu un atpakaļ, pēc tam noslēdzot tam ceļu abās pusēs. Kā parasti. Kā vienmēr. Ielūkojos kabinetā. Logs līdz galam vaļā. Steigšus aizveru: ka tikai atkal neaizmirstu.

Ar mani jau bija. Gadījās ar mani. Nē, ne gadījās, bet bija. Vienu vienīgu reizi. Izklaidības dēļ aizbraucu ar vilcienu uz citu pusi. Nopirku biļeti uz Ogri, bet iekāpu vilcienā uz Rīgu. Aizdomājos, un gatavs. Braucu pretējā virzienā. Būtu jūs redzējuši, cik līdzjūtīgi uz mani skatījās lādzīgā pavadone – vai kā nu tagad šo profesiju apzīmē – sieviete gados. Viņa, dīvainīte, nosprieda, ka esmu no tiem, kam jau galīgi prātiņš atgriezies bērnībā, varētu pat teikt, zīdainībā un kas tagad klīst pa pasauli, nezinot, uz kurieni, neatceroties, kas viņi ir un no kurienes.